Külliyat
OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
ISSUE: 18 / DECEMBER 2022 ISSN:2587-117X
SAYI: 18 / ARALIK 2022

"AŞKININ ŞEHİDİ" OLAN BİR "MECNÛN": AHMED VEFÂ BEY VE *MİRSAD*'DAKİ İKİ YAZISI*

A "Crazy" Which is a "Martyr of Love": Ahmed Vefâ Bey and Their Two Articles in Mirsad

Derya KILIÇKAYA
Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5964-5485

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi
Geliş/Received: 06.09.2022
Kabul/Accepted: 02.12.2022

DOI: 10.51592/kulliyat.1171496

ÖZ

Hüseyin Sadettin Arel'in sahibi ve müdürü olduğu, ayda bir çıkan milliyetçi kültür mecmuası *Türklük* tarafından "aşkının şehidi" olarak nitelendirilen Ahmed Vefâ Bey, yine aynı dergice "Eğer yaşasaydı belki bir nevi Fuzûlî olacaktı." cümlesiyle yüceltilmiştir. Ahmed Vefâ, bunalımlı bir hâlinde bütün fotoğraflarını ve eserlerini yakarak imha etmiştir. Buna rağmen, kendisinin iki yapıtı vardır. Biri, ağabeyi İsmail Safa Bey ile Fransızcadan tercüme ettiği *Vehâmetli Sevdalar* adlı roman, diğeri de kardeşi Ali Kâmi Bey tarafından mecmualarda yayımlanan şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan *Eş'âr-ı Vefâ* adlı küçük eserdir. Bu iki eserin dışında, Ahmed Vefâ'nın dönemin çeşitli mecmualarında yayımlanmış nesirleri de bulunur. Bu yazının amacı, Ahmed Vefâ Bey'in *Mirsad* mecmuasında 1891 senesinde yayımlanmış iki yazısını tanıtmak ve değerlendirmektir. Bu yazılardan ilki "Bend-i Mahsûs" adını taşır ve dönemin imla meseleleri ile ilgili özgün bir nesirdir. Diğeri ise "İstiğrâk" başlığını taşır ve aşka dair hissî cümleler barındırır. Biri ilmî diğer hissî bu iki nesri inceleyip ele almak ise bu yazının amaçlarındandır.

Anahtar Kelimeler
Ahmed Vefâ Bey, Mirsad, Nesir, İmla, Aşk.

ABSTRACT

Ahmed Vefâ, who is described as a "martyr of love" by the nationalist cultural magazine *Türklük*, which is owned and managed by Hüseyin Sadettin Arel, is also published by the same magazine "If he had lived, maybe he would have been a kind of Fuzuli." exalted in the sentence. In a depressed state, Ahmed Vefa destroyed all his photographs and works by burning. Despite this, he has two works: one is the novel *Vehâmetli Sevdalar*, which he translated from French with his older brother İsmail Safa Bey, and the other is a small work called *Eş'âr-ı Vefâ*, which was created by combining the poems published in magazines by his brother Ali Kâmi Bey. Apart from these two works, Ahmed Vefâ also has prose published in various magazines of the period. The purpose of this article is to introduce and evaluate two of Ahmed Vefâ Bey's articles published in *Mirsad* magazine in 1891. The first of these writings is called "Bend-i Mahsus" and is an original prose about the orthographic issues of the period. The other is titled "Istighrak" and contains emotional sentences about love. It is one of the aims of this article to examine and deal with these two prose, one scientific and the other emotional.

Keywords
Ahmed Vefa Bey, Mirsad, Prose, Spelling, Love.

Atıf/Citation: Kılıçkaya, D. (2022), "'Aşkının Şehidi' Olan Bir 'Mecnûn': Ahmed Vefâ Bey ve *Mirsad*'daki İki Yazısı", *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 15(Aralık), 95-109.

Sorumlu yazar/Corresponding autohor: Derya Kılıçkaya, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr

[*] Bu makaleyi, 11 Nisan 2020'de 22 yaşında koronadan kaybettiğim İTÜ Uçak Mühendisliği son sınıf öğrencisi kardeşim Emircan Kılıçkaya'ya ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Memnûn bilirim gönlümü mahzûn imişim ben

'Âkil sanırım kendimi mecnûn imişim ben

(Ahmed Vefâ Bey)

Trabzon tüccarlarından Hacı İsmail Efendi'nin oğlu olan şair Mehmet Behçet Efendi, 1828-1879 yılları arasında yaşar ve Hicaz vilayeti mektupçusu olarak vefat eder. Soyu, Akşemsettin'e dayanan ve 1873'te vefat etmiş Ayşe Sâmiye Hanım ile evli olan Mehmet Behçet Efendi'nin, bu evlilikten beş çocuğu olur. Fatma Vehibe ve Hacer Merve Hanımların yanı sıra İsmail Safa (1867-1901), Ahmed Vefâ (1868-1901) ve Ali Kâmi [Akyüz] (1872-1945) isimli çocuklara da sahip olan Mehmet Behçet Efendi, medreselerde Arap dili ve edebiyatı tahsil eder. On beş yirmi sene memuriyetlerde bulunduktan sonra, Dîvân Efendiliği ve Hicaz Mektupçuluğu yapar. Bir aralık istifa edip İstanbul'a dönse de 1875 senesinde tekrar Hicaz mektupçuluğuna tayin olunur ve Mekke'de vefat eder. İsmail Safa, *Huz Ma Safâ* adlı eserinin ön sözünde babası hakkında bilgiler verir. Eserinin başına da babasının şiirlerini koyar (Aksoyak 2003: 47-48). Aynı zamanda, "Mevlid-i Peder-i Ziyaret" isimli manzum eserinde de babası hakkında malumat verir.

Mehmet Behçet Efendi, çoğu kaybolmuş olmakla birlikte bir divan teşkil edecek kadar şiir yazmıştır. Şair Mehmet Behçet Efendi ile Ayşe Sâmiye Hanım'ın erkek çocukları, edebiyatımızda isim yapmış kimselerdir. İçlerinde en bilineni otuz dört yaşında hayata gözlerini yuman İsmail Safa'dır. 1879'da babasını Mekke'de kaybeden İsmail Safa, İstanbul'a gelir. Kardeşleri ile birlikte Darüşşafaka'ya kaydolur. İsmail Safa, çeşitli görevlerde bulunup edebî eserler vermeye devam eder. Başlangıçta, Sultan II. Abdülhamid'e medhiye ve cülûsiyeler yazarken sonradan karşı bir siyasetin içine girer ve Jön Türklerle ilişkisi başlar (Erdoğan 2012: 9). Bunun üzerine, Dahiliye Nezâretinin 29 Nisan 1900 tarihli yazısı ile Sivas'a tayin edilir ve 24 Mart 1901'de burada ölür. Önce Sivas Garipler Mezarlığı'na defnedilen naaşının, daha sonra Sivas Ali Ağa Camii haziresine nakledildiği bilinmektedir; ancak bugün caminin haziresinde İsmâil Safâ adına bir mezar bulunmamaktadır (Karaca 2001: 121-122). İsmail Safa'nın çocukları, gazeteci ve yazar İlhami Safa (1894-1954) ile romancı ve fikir adamı Peyami Safa (1899-1961)'dır.

Bu yazının konusu olan Ahmed Vefâ, İsmail Safa'dan bir yıl sonra dünyaya gelir. 1872'de dünyaya gelen Ali Kâmi [Akyüz] ise erkek çocuklar içerisinde en uzun yaşayan isimdir. İsmail Safa 34, Ahmed Vefâ 33 yaşında bu dünyadan ayrılırken Ali Kâmi 73 yaşına kadar yaşar. Ali Kâmi'nin memuriyet hayatı yanında, uzun bir muallimlik hayatı da olur. Kendisi, daha çok bu tarafıyla tanınmakta ve bilinmektedir. Öğretmenliği, mezun olduğu Darüşşafaka'da 1904'te Fransızca tercüme hocalığı ile başlar. Ali Kâmi, Tevfik ile Esma çiftinin kızı Fatma Nuriye Güzide ile evlenir. Bu evlilikten dört çocuğu dünyaya gelir. (Birinci, 2008: 121). Ali Kâmi Akyüz'ün, kızından torunu ise Türkiye'de modern edebiyat eleştirisinin öncülerinden Berna Moran (1922-1993)'dır.

1. Ahmed Vefâ Bey ve Üzerindeki Cin Tesiri

Trabzonlu şair Behçet Bey'in ortanca oğlu olan Ahmed Vefâ Bey, 1868'de Mekke'de doğar ve 1901'de İstanbul'da vefat eder. 33 yıllık kısa yaşamında hiç evlenmez. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* isimli eserinin "Ahmed Vefâ" maddesinde, ondan genişçe bahseder. Bir "Ara Nesil" (1885-1896) şairi olan Ahmed Vefâ Bey, daha 23

yaşındayken okuyucuya ismini *Mirsad* mecmuası ile duyurur. 1880'de Darüşşafaka'ya kaydolur, 1886'da buradan mezun olur. Ahmed Rasim de Darüşşafaka'da okumuştur. Eserinde Ahmed Vefâ'dan şöyle bahseder:

> "Zâten kulağıma çalınmış idi. Mektepte benden başka üç şair daha varmış. Bunu tahkîk eder etmez içimde bir hiss-i istirkâb uyandı. Bunlardan biri Safa, diğeri biraderi Vefâ, üçüncüsü de yanı başımda bulunduğu hâlde farkına varamadığım Şevki Şehremini idi. Safa merhûm o zamanda bile selâset-i beyân sâhibi idi. Lâkin kardeşi Vefâ daha hissî, daha şâir görünüyordu. Bu zavallı şâirin hâli, tavrı gayet mahzûnâne sözleri hafif, daima sıhhatten müştekî, nazarları endişeli idi. Bununla beraber bir sınıf aşağıda bulundukları hâlde her ikisi de ziyâde muvaffakiyet gösteriyorlardı" (Ahmed Rasim 1924: 30).

Mezuniyetinden sonra, Gümrük Müdürlüğünde çalışırken akli dengesinde bozulmalar başlar. Küçük kardeşi Ali Kâmi [Akyüz]'ün 1910 senesinde yayımladığı *Eş'âr-ı Vefâ*'nın başında, Ahmed Vefâ Bey'in bir hâl tercümesi vardır. Burada Ali Kâmi'nin anlattığına göre Ahmed Vefâ, kendisini bir "cin"in sahiplendiğini belirtir. "Ote-tevâ" (Ote-toi?) adını verdiği bu eziyet ve sıkıntı veren cin, önce dişlerini gösterir. Yavaş yavaş ve esir alarak tam bir sima hâlini alır, daha sonra ise uzaklaşıp yaklaşan ve bazen bir manayı tehdit ile kolunu kaldıran bir vücut şekline girer. Ahmed Vefâ Bey'de bu rahatsızlıkların başlamasının nedenini ise kardeşi Ali Kâmi, hâl tercümesinde şöyle anlatır:

> "Bu maraz neden ona musallat oldu? Sebep ne idi? Bu anlaşılamadı. Darüşşafaka'dan parlak bir diplomaya nâil olarak çıktıktan sonra taallukâtımızdan merhûm Yahyâ Hayâtî Paşa'nın refâkatinde İzmir'e gitmiş, birkaç ay sonra oradan pek dalgın bir hâlde avdet etmişti. Bu dalgınlık tâmmü'ş-şu'ûr olanlarda görülen muvakkat dalgınlıklar nev'inden değildi: Sa'atlerce beraber bulunsanız bir çift lakırdı söylemez, söylenen sözü dinlediği anlaşılmaz, bir şey sorsanız, su'alinizin mü'eddâsına neden sonra intikâl ederek tefekkürât-ı mahsûsasından cebren ayrılanlara mahsus bir hoşnutsuzlukla su'alinize pek kısa cevaplar verirdi" (Özkat 2015: 188). [1]

Ahmed Vefâ, bir gönül ilişkisi dolayısıyla bu hastalığa yakalanır. Sevdiğine kavuşamayan şair, Yahya Hayati Paşa[2] ile İzmir'e yaptığı seyahat esnasında, Paşa'nın kızı Feride'ye âşık olur. Evlilik aşamasına gelirler, ancak çıkan bir

[1] Bu makalesinde Mustafa Özkat*, Eş'âr-ı Vefâ*'nın Latin harfli metnini aynen yayımlamıştır. Aynı dönemde, Ahmed Vefâ'nın şiirleri bu sefer de Bahir Selçuk ve Özcan Bayrak tarafından yayıma hazırlanarak (inceleme-metin-tıpkıbasım ve sözlük) şeklinde, *İsmail Safâ'nın Babası Mehmed Behcet ve Kardeşi Ahmed Vefâ'nın Şiirleri* adı altında Elâzığ'da Manas Yayıncılık eliyle basılmıştır.

[2] Hamidiye Vapur İşletmelerinin kurucusu olan Yahya Hayati Paşa, mühim bir girişimcidir ve Türk iktisadi hayatına önemli katkıları olmuştur. Kızının verem olup vefat etmesine ve Ahmed Vefâ'nın da akıl hastalığına tutulup ölmesine sebep olarak gösterilen Yahya Hayati Paşa hakkında şunlar söylenebilir: "Yahya Hayati Paşa, İzmir'in önde gelen zenginlerinden ve girişimcilerindendir. 1894-1895 yıllarında İzmir Belediye Başkanı olarak görülmektedir. Balyozzadelerle iş ilişkileri hatta ortaklığı vardır. Ayrıca Yahya Hayati Paşa, askerî veya mülki sınıftan gelmemesine rağmen, paşalık kendisine Saray tarafından tevdi edilmiştir" (Berber 2014: 36). 1883'te İzmir Körfezi'nde vapur işletme imtiyaz hakkını otuz yıllığına Yahya Hayati Paşa elde etmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan İzmir Hamidiye Vapur Şirketi'nin kurucu kadrosunda Karabet ve Matyos kardeşler de bulunmaktadır. Bundan sonraki süreçte Matyos, yıllarca yönetim kurulunda bulunmuştur. Kasım 1891'de vekâleten şirketin yönetim kurulu başkanlığına gelmiş, Ekim 1892'de işlerinin yoğunluğu nedeniyle reis vekilliğinden istifa etmiştir (Berber 2015: 432). Kendisi hakkında daha geniş bilgi için bk. Bildirici, Yusuf Ziya (2009). "Acıpayam İktisadî Hayatında Bir Aile İşletmesi". *e-Journal of New World Sciences Academy* 4 (4): 320-328. Yahya Hayati Paşa'nın İzmir Bayraklı'da bir konağı bulunuyordu: "Bayraklı Yahya Paşa Konağı İzmir kentinin kültür varlıkları içerisinde mimarisi, süsleme özellikleri, bahçe tasarımı ve depolu iki adet çeşmesi ile önemli yapılardan biridir. Haremlik, selamlık, mabeyn, ahır ve çeşitli servis yapılarına sahip konak 8774 ada üzerinde 2, 3, 4 ve 5 parseller üzerine oturmaktadır" (Uçar 2016: 256). Konak hakkında daha geniş bilgi için bk. Şerifaki, Kerem.; İpekoğlu, Başak (2021). "İzmir'de Bir Osmanlı Dönemi Konağının Tavan ve Duvar Resimlerinin Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri". *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University* 36(1): 497-510.

dedikodu üzerine Paşa, bu evliliğe razı gelmez. Feride, bunun üzerine üzüntüsünden verem olur ve ardından hayatını kaybeder. Bu olayın ardından şairde bir dalgınlık hâlinde melankoli denilen durum başlar (Özkat 2015: 167).

“Mecnûn” kelimesinin Ahmed Vefâ Bey için ne kadar münasip olduğunu da özellikle belirtmek gerekir, çünkü “mecnûn”, esasen “cinli, cin tutmuş” anlamına gelir (Devellioğlu 2001: 596). Müşriklerin, Peygamber Efendimizin sözlerini cinler sayesinde söyleyebildiği zehabına kapılarak ona, “mecnûn” dedikleri de bu noktada hatırlanmalıdır. Cin kelimesi, cenne kökünden gelir ve ilk olarak “Gizledi” manasını taşır. Ahmed Vefâ’yı ilgilendiren manası ise “insanın duyularıyla göremeyeceği varlıklar veya güçler”dir (Merter 2014: 480). Kuantum fiziğindeki son gelişmelerle birlikte Batı dünyası, İslam itikadında yer alan ve tamamen farklı, başka hayat tarzlarının da var olduğu hakikatini, idrak etmeye başlamıştır. Çoğu maneviyat geleneği ve büyük dinler, değişik isimler altında bu varlıklara işaret eder. Cin tesirinin görülme sıklığı verilere göre, 1000’de beş veya altıdır. Kaynaklar, psikiyatrik rahatsızlıkların tesir olayını tetikleyebileceğini söylerler (Merter 2014: 481). Bu anlamda, Ahmed Vefâ’nın mevcut psikiyatrik rahatsızlığının bu cin tesirini tetiklemiş olması muhtemeldir.

1890’lı yılların başında, Ahmed Vefâ’nın hastalığı dayanılmaz bir hâl alır: “Ahmed Vefâ, bazan kendisine Ote-toi namında bir cinin tesâhub ettiği kanaatinde bulunur; sükûnet bulduğu vakitlerde ise bunun bir vehimden başka bir şey olmadığını söylerdi. Buhranlı zamanlarında bu mevhum vücûd, ona yalnız görünmekle kalmazdı. ‘Uyumak yasak! yatmayacaksın!’ veya ‘İki gün yemek yemeyeceksin!’ gibi emirler verir” (Ergun 1936: 361). Görünmez varlıklarla bilinçli hâlde görüşme, konuşma ve rüyalarda karşılaşma cin tesirinin belirtilerindendir. Ahmed Vefâ, şiddetli cinnet krizleri geçirir ki bu krizler için, onun durumuna bakılarak psikospritüel kriz denebilir. Ahmed Vefâ Bey’i tanıyanların anlattıklarından hareketle ve belirtiler göz önüne alınarak kendisi için, “tesir” teşhisi konabilir. Öyle ki bu tesir, onu akıl hastanesine sevk eder. Kendisine hastanede nasıl bir tedavi uygulandığı bilinmemektedir. Ancak, Ahmed Vefâ için “cin tesiri” teşhisi koyarken yaşadığı tesirlerin mahiyeti tam olarak bilinmediği için, ihtiyatlı olmak gerekir. Olaya nefs psikolojisi açısından yaklaşılırsa[3] Ahmed Vefâ’nın yaşadığı bu tesirin üst veya alt bilinç dışı kaynaklı olup olmadığını da belirtmek gerekir. Ahmed Vefâ, rahmani bir psikospritüel kriz mi geçirmiştir? Yoksa hem alt hem de üst bilinç dışının devrede olduğu bir hâl mi yaşamaktadır? Veyahut, tamamen alt bilinç dışının tesiri altında mıdır? Bu sorulara cevap vermek gerekir. Üst bilinç dışı kaynaklı tesirlerin, genelde kişiyi pek ürkütmediği bilinmektedir. Bu durumda huşu, cezbe, hayret, hayranlık, çok derin sevgi, hatta aşk hâli yaşanabilir. Kişi, alt bilinç dışının tesirlerine maruz kalmış birine göre daha az dağınıktır, izleyenler üzerinde ürkütücü ve itici bir etki uyandırmaz. Bu belirtiler ise meczupluğa (cezbe) yatkın kişilerde görülür (Merter 2014: 483). Bu bilgilerden hareketle Ahmed Vefâ’nın, üst bilinç dışı kaynaklı bir tesire maruz kalmadığı, yani meczup olmadığı söylenebilir. Ahmed Vefâ’nın durumu göz önüne alındığında, kendisinin hem alt bilinç dışı hem de üst bilinç dışının devrede olduğu bir tesire maruz kaldığı söylenebilir. Tesire maruz kalmış kimselerde görülen garip yüz ifadeleri, gözlerde garip donukluk, yine gözlerde rahatsızlık veren parıltının (Merter 2014: 482), “nazarları endişeli” Ahmed Vefâ’da bulunması, kuvvetle muhtemeldir.

[3] “Cin” tesiri ve nefs psikolojisi arasındaki ilişki hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Merter, Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2014, s. 480- 485.

Külliyat OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
ISSUE: 18/DECEMBER 2022 ● ISSN: 2587-117X
SAYI: 18 / ARALIK 2022
Külliyat

Ahmed Vefâ, 1891'de "Bir Mersiyeden Müntehab Parçalar" adıyla, *Mirsad* mecmuasının 18 numaralı nüshasında sevgilisi için bir mersiye yayımlamıştır (Ahmed Vefâ 1891: 138-139). Bu mersiyede sevgilisinin adı Reşide olarak geçerken *Eş'âr-ı Vefâ'*daki hâlinde hanımın adı Feride'dir. Üstelik burada şiirin adı "Bir Mersiye"dir. 1910 senesinde, şairin ölümünün ardından kardeşi Ali Kâmi tarafından yayımlanan eserdeki şiirin tarihi ise 15 Eylül 1892 şeklindedir (Özkat 2015: 192). Bu şiirde Ahmed Vefâ, sadece sevdiğinin arkasından gözyaşı döker. Acısını dile getirir. Ölümü sorgulamak veya isyan etmek gibi felsefi tavırlar onun şiirinde yoktur (Tümer 1996: 149):

> "Reşîde şimdi ki ben senden işte mehcûrum,
>
> Demek ki âh ü figan eylemekte ma'zûrum
>
> Sana niçin acabâ ben bu rütbe mecbûrum?
>
> Reşîde, gözlerimin nûru âşıkım sana ben!
>
> Hazin gönül sana düşkün, Vefâ umar senden." (Ahmed Vefâ 1891: 138-139)

Aynı zamanda Peyami Safa'nın amcası olan Ahmed Vefâ Bey'in adı, Fikret Adil (Kamertan)'a ait bir eser olan *Asmalımesçit 74'*te de geçer (Kılıçkaya 2011: 35) Eserde Peyami Safa, Fikret Adil'e bir gün amcasından bir şiir okuyacağına dair söz verir. Daha sonra bu sözünü yerine getirir ve şairin bahsi geçen mersiyesini okur: *"*O! Bravo' sesleri arasında, onu masaya çıkardık ve küçük bir mukaddimeden sonra okudu. Mersiyenin 'Gıriv içinde sadalar 'Feride gitti.' dedi' mısraına gelince etrafta birkaç kimse ağlıyordu" (Fikret Adil 1988: 58).

Son zamanlarında (1897) Ahmed Vefâ, ciddi iyileşme belirtileri gösterir. Üç yıl kadar bahsi geçen "cin"in sahiplenmesinden kurtulur. Ancak, 9 Mayıs 1900 tarihli yazı ile çok sevdiği, ikiz gibi birbirinden ayrılmadan büyüdüğü ağabeyi İsmail Safa, Sivas'a sürülür. Böylelikle hastalığı nükseden Ahmed Vefâ Bey'in, kriz nöbetleri yeniden başlar:

> "Sonra bizim büyük ve müşterek bir derdimiz daha vardı: Vefâ! Safa'yı yâd edip de Vefâ'yı hatırlamamak mümkün olmaz. Kabına sığamayan âteşîn zekâlarda görüldüğü üzere bu büyük dimağ da kuvve-i ittisâiyesiyle kendi elyâfını cebr eyleyerek dûçâr-ı ihtilâl olmuştu. Birkaç kere şifâhânelere girdi, çıktı. En sonraki iyiliği senelerce devam ederek bize eski hastalıklarının kâbuslarını unutturmuştu. Fakat büyük kardeşimizin sürgüne gitmesi, zaten müste'id-i ihtilâl olan âsabını fena sarstı. Ertesi haftadan itibaren nüks-i alâimî kendini gösterdi. Dest-i istibdad bir darbesiyle iki câna birden kıymış oluyordu" (Ali Kâmi 1914: 82-88).

Ahmed Vefâ "hassas" bir insandır: "Büyük biraderimizin menfâya i'zâm olunması onun cümle-i 'asabîyesini öyle sarstı, o rebâb-ı kalbin en hassas bir teline öyle bir darbe indirdi ki hastalık nüksetti" (Özkat 2015: 189). Ziyan olan sadece Ahmed Vefâ değildir. İsmail Safa da Sivas'ta heder olmaktadır. Küçük kardeşleri ise tüm bunların sorumlusu olarak Sultan Hamid'i görür:

> "Sultan Hamid büyük ağabeyimin veremli olduğunu bile bile kendisini Sivas'ın müthiş soğuklarına yollamış ve heder etmiş değil miydi? Kim derdi ki senesine varmadan biri Sivas'ta, biri Toptaşı'nda fakat aynı hafta içinde ikisini ebediyyen kaybedeceğim? Evet 1901 Mart'ı içinde, bir hafta ara ile, biri

> Sivas’ta Garipler Mezarlığı’na gömülürken[4] biri de burada, hiç haberim olmadan, Karacaahmet Mezarlığı’nın bî-nâm u nişân sonsuzluklarına karışmış bulunuyordu. Heyhat! Bari bu acı günleri başka acı günler takip etmeseydi” (Ali Kâmi 1940: 393)

İsmail Safa ve Ahmed Vefâ, 1901 Mart’ında altı gün arayla vefat ederler.

2. Mirsad Hakkında

“Mirsad” kelimesi, “rasad” kökünden türetilmiştir. Daha çok “mihrâb, mizmâr” manasında mekân ismi olarak kullanılır. Buna göre “mirsâd”, içine girilip gözetleme yapılan yere verilen bir isim olduğu gibi; “atların saklandığı yer” manasında “mıdmâr”, içine girilip yol edinilen “minhâc” ve “avcının av gözlediği yer gibi gözetme yeri”, “gözetleme noktası” anlamlarına da gelmektedir (Baltacı 2010: 167). Ahmed Vefâ Bey’in isminin en çok geçtiği *Mirsad,* 1891 senesinde yayımlanmıştır. Sadece yirmi beş sayı süren bir mecmuadır. Buna rağmen içerisinde birçok imza yer almış ve döneme edebî ve fennî bakımdan yön vermiştir.[5] İsmail Safa, 26 Mart 1891’de çıkan *Mirsad* mecmuasının üçüncü sayısından itibaren sermuharrirliğini yapmış; tevhit, na’t ve sitayiş-i hazret-i padişahî yarışmalarıyla edebiyat ortamını canlandırmaya çalışmış; Tevfik Fikret’in tanınmasını sağlamıştır. Derginin ilk iki sayısında ise başyazar Muallim Naci’dir (Yüksel 2009: 239). Muallim Naci’nin *Mirsad*’dan ayrılış sebebi şöyle açıklanabilir:

> “Muallim Naci’nin Mirsad mecmuasından ayrılış sebebi kendisine verilen görev olmalıdır. Şöyle ki, lisan-ı Osmaniye katkılarından dolayı altın madalyayla taltif edilmiş ve 6 Nisan 1891 (25 Mart 1307) Tarihnüvis-i Selatin-i Âl-i Osman unvanı verilmiş, maaş bağlanmıştır. Şairin böylece maddi problemlerini bertaraf ettiği düşünülebilir. Muallim Naci’nin Mirsad sermuharrirliğinden ayrıldığı bu görevi artık İsmail Safa’nın yürütüleceği haberi, 9 Nisan 1892 (28 Mart 1307) tarihli 3. sayıda ilan edilmiştir. Yani Muallim Naci’nin Tarihnüvis-i Selatin-i Âli Osman oluşundan hemen sonradır” (Yüksel 2021: 291).

II. Abdülhamid Dönemi’nde yayımlanan mecmua 10 Eylül 1891’de kapanır. Bu sona eriş, dergiyi çıkaranların karar verme yetkisi dışında olmuştur. Konuyla ilgili hiçbir açıklama yapılmadığı gibi, bizzat sermuharrir İsmail Safa’nın kaleminden çıkan iki tefrika da yarım kalmıştır (Yüksel 2009: 240).

[4] *“Vefât edince Garibler Mezarlığı’na defnedilmiştir. Bu mezarlığın bir bölümü kaldırılıp, yerine 1908 yılında Ziya Bey Kütüphânesi yaptırıldı. Sonraki yıllarda mezarlığın bir kısmı daha kaldırıldı ve oraya da bir ‘sebze pazarı’ kuruldu. Buraya ‘Garibler Pazarı’, arkasındaki kısma da ‘Yoğurt Pazarı’ denirdi. Hal Binası yapıldıktan sonraysa Garibler Mezarlığı’ndan bir iz kalmadı. Meşrûtiyet’in ilânından sonra İsmâil Safâ’nın mezarı, Sivas Sultânîsi’nin hemen yanındaki Hacı İzzet Paşa Câmii Hazîresi’ne nakledilmiştir. Ancak,1927 yılında Sultânî ile Vilâyet Konağı arasındaki meydanın genişletilmesi için Hacı İzzet Paşa Câmii’nin yıkılmasına karar verilince, yeniden nakil mecbûriyeti doğmuş ve İsmâil Safâ’nın mezarı bu defa Ali Ağa Câmii Hazîresi’ne nakledilmiştir. Bununla birlikte, kitâbesinde “Yâ Allah / Kurtar beni kahr u şiddetinden / Fevtimde zemîn ile zamanın / Toprakta vücûdumu bırakma / At hâricine şu âsumânın” kıt’ası ve “Taltîfine zâ’ir eyle himmet / Muhtâc-ı duâ olan Safâ’nın” beyti bulunan mezar taşı kayıptır*” (Ay, 2020).

[5] *Mirsad* hakkında geniş bilgi için bk. Şaylan, Pınar (1998). *Mirsad Mecmuası Tahlilî Fihrist İnceleme Metinler*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

3. Ahmed Vefâ Bey'in "Bend-i Mahsûs" Başlıklı Yazısı

Mirsad'ın 9 Mayıs 1307 (21 Mayıs 1891) tarihli 9. sayısında yayımlanan yazı, mecmuanın 68. sayfasında yer alır. "Ahmed Vefâ Bey biraderimizindir." yan başlığıyla verilen metin, Türkçe imla; yani yazım konusundadır.

Türkçede imla ile ilgili ilk eser, 1914'te Ali Emiri tarafından ortaya çıkarılan Divanü Lûgât-it-Türk'tür (Demirci, 2017, s. 25). Ancak, Tanzimat Dönemi'nde Türkçenin imlası meselesini ciddi olarak ilk defa Ahmet Mithat Efendi gündeme getirmiştir. Yazar, bu konuda 1890 yılının Ekim-Kasım aylarında yayımlanan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 3699. sayısından itibaren "Üss-i İmla" adlı makaleler yazmıştır (Argunşah 2016: 109). Aşağıda Ahmed Vefâ Bey'in makalesinde de görüleceği üzere, o yıllarda imla konusunda bir birlik yoktur ve Türkçe yazım, tartışmaya açık bir mesele hâlindedir. Bu yüzden, Ahmet Mithat Efendi'nin imla konusunda yazdıklarına tepki ve itirazlar gecikmez:

> "1890 yılının Aralık ayında Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 3728-3731. sayılarında yayımlanan 'Üss-i İmla Hakkında' başlıklı makalelerde, Fatma Aliye Hanım'ın itirazları 'Varakadan' alt başlığıyla parça parça verilmiş, Ahmet Mithat Efendi bu parçalara 'Mülahazamız' alt başlığıyla anında cevap vermiştir. Ocak 1891'de yayımlanan 3743 ve 3744. sayılarında 'Mebhası İmla' başlığı altında tekrar imla bahsine dönülmüş, bu sefer de gazetenin 3728-3731. sayılarında çıkan muhaveredeki konulardan bahisle yeni görüşler ortaya atılarak tartışılmıştır" (Argunşah 2016: 109).

1891 senesi, imla açısından diğer senelerden farklıdır; çünkü bu yıldan itibaren imla meselesi artık okul programlarında yer almaya başlar. Bu programlarda imla için ayrılan dört saatlik kısa bir zaman içerisinde Arap harfleriyle Türkçenin doğru yazımı öğretilmeye çalışılmıştır (Öksüz 1979: 241). Aynı zamanda bu sene içinde Ahmet Rasim'in imla konusuyla ilgili eseri *İmlâ-yı Osmânî* basılmıştır. *İmlâ-yı Osmânî* adlı eser 1307 (1891) yılında, Artin Asadoryan Şirket-i Mürettibiye Matbaasında basılmış olup Arap alfabesiyle kaleme alınmıştır. Yazıldığı dönemin imla geleneğine ışık tutan ve Ahmet Rasim'in Osmanlıcanın imlasına dair değerlendirmelerini içeren bir eserdir. Ahmet Rasim, *İmlâ-yı Osmânî* adlı eseri ibtida (ilkokul) öğrencilerine ders verecek olan muallimler için yazdığını belirtmiştir (Demirci 2017: 27-28). Ancak, eserin yazıldığı dönemde henüz imla kurallarıyla ilgili bir birlik sağlanamamıştır. Bu intizamsızlığı, Ahmed Vefâ Bey'in yazısından da anlamak mümkündür.

Yaşadığı aşk acısına ve geçirdiği bunalımlı günlere rağmen, Ahmed Vefâ Bey'in Türk dilinin yazımı konusuyla ilgilenmesi ve bu konuya kafa yorması bir hayli ilgi çekicidir. Yazıda, o günkü imlamızın kötü durumu hakkında bilgi verilmekte ve çeşitli öneriler sunulmaktadır. Böylelikle Ahmed Vefâ, yirmi üç yaşında olmasına rağmen, dönemin imla tartışmalarına katılmış ve yazım meselesine değinmiş olur.[6]

Ahmed Vefâ, yazısının ilk paragrafında mealen şunları ifade eder: Kalem sahiplerimiz için en çok istenecek şey, dilimizin kurallarının kayıt altına alınması konusundaki mühim meseledir. İmlamızın hazır hâli de bu gerekliliği bir kat daha artırmaktadır. Bunun sebebi ise zaten noksansız olmayan imlamızın, vaktiyle dil düzenine dahi

[6] 1880'lerin sonu ile 1890'ların başındaki diğer imla tartışmaları ve yazım meselesi hakkında görüş beyan eden diğer kişiler hakkında bilgi almak için bk. Tuğluk, Mehmet Emin (2021). "Faik Reşad'ın Mürüvvet Gazetesindeki İmla ile İlgili Makaleleri". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18(1): 375-407; Argunşah, Mustafa (2016). "Ahmet Mithat ile Fatma Aliye Arasında Geçen Bir İmla Tartışması". *Turkish Studies* 11 (4): 109-123.

uyulmayarak bütün bütün çığırından çıkarılmasıdır. Dolayısıyla, yazı yazarken birçok tereddüt ve zorluklara uğranılmaktadır. Doğru yazmayı öğrenmek için sarf ettiğimiz uzun bir zaman içinde, imla yönünden de birçok zorluklara uğramamız, bununla beraber öğrendikten sonra dahi yazdığımız bir kelimenin, yazdığımız gibi mi yoksa başka türlü mü yazılması lazım geleceğini hakkıyla tayin edemeyişimiz, kayıtsızlıkla karşılanacak bir hâl değildir.

Hâlbuki, o yıllarda mekteplerde bu konuya gereken ehemmiyet verilmiş, öğrencilerin hatasız bir şekilde yazı yazabilmeleri için ders programlarına imla dersi konulmuştur.[7] Hâl böyleyken bu karışıklığın ve düzensizliğin devam etmesi ilgi çekicidir. Ahmed Vefâ’ya göre, kitabetimizi sadeleştirip öncekinden daha çok Türkçe kelimeler yazmaya başladığımız bu zamanlarda olsun, ana dilimize özel bir önem vermek görevinden elbette kurtulamayız. İmlamız gerçekten hizmete layık, yardıma muhtaç olduğundan bu görevi yerine getirmeye çalışanların gayretlerinin ebediyete kadar teşekküre layık olacağına şüphe yoktur.

Ahmed Vefâ yazının devamında şunları söyler: “Bir lisânın imlâsı keyfiyyet-i esvâta mevzû’ harflerle o harflere ârız olan harekelerden ibâret olacağından imlânın dürüst olması için evvelâ her iki cihete (yani harf ve harekeye) mahsûs eşkâl ve nukûşun nevâkıs veya zevâidden hâlî olması lâzımdır” (Ahmed Vefâ 1891: 68). Yani, bir dilin imlası seslerin niteliklerine konu olan harflerle, o harflerde sonradan ortaya çıkan harekelerden ibarettir. İmlanın dürüst olması için, öncelikle her iki tarafa yani harf ve harekeye özel şekillerin ve nakışların, eksiklerden veya fazlalıklardan uzak olması gerekir. İmlamızın harfleri (ha, ayın, zal, dad) gibi birkaç tanesi hariç olduğu hâlde, çoğunlukla Arapça ile müşterek ise de imlamızın harekeleri, Arapça hatta olduğu gibi üstün, esre, ötre denilen harekeler olmayıp (elif, vav, he, ye) şekilleridir. Ahmed Vefâ’ya göre, yalnız üç dört adetten ibaret olan bu sesler, Türkçedeki sekiz ünlüyü tamamıyla karşılayamaz. Dolayısıyla, bu harekeler yetersiz kalmaktadır. Bu konuya Agâh Sırrı Levend de temas etmiş ve ilk baskısı 1949 olan *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* isimli eserinde, “Anlaşılıyor ki, bizim için med harflerine değil, bütün hecelerin okunuşunu belirtecek vokale ihtiyaç vardır. Hâlbuki ‘imlâ harfleri’ adı ile kullandığımız den ibaret olan 4 harf, 8 sesi karşılamaktadır” (Levend 1960: 53) demiştir.

Kısacası, Arap dili farklı bir dildir, Osmanlı Türkçesi ise bambaşka bir lisandır. Her ne kadar kullanılan harfler Arap dilinde kullanılanlar ile birkaç tanesi hariç olmak üzere aynı ise de harekelerde farklılık görülmektedir. Ahmed Vefâ Bey, bizim dilimizin yazımında Arapça yazıda olduğu gibi üstün, esre, ötre denilen harekeler kullanılmadığını ifade eder. Dilimizin yazımı sırasında bilhassa uzun ünlüleri elif, vav, ye gibi şekillerle gösterdiğimize dikkat çeker. Bu durum ise Ahmed Vefâ’ya göre, sekiz ünlü barındıran Türkçe için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden de kıraat ve imla derslerinde zorluk yaşanmaktadır.

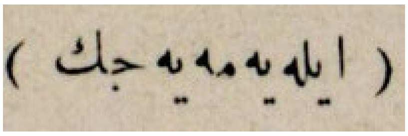
[7] “Yazma başlığı altında, programlardaki imla ve kitabet dersleri değerlendirilmeye çalışılacaktır. İnas Rüştiyelerine Mahsus Ders Programında imla dersiyle ilgili verilen açıklamalara göre öğrencilerin okuma yazma öğrenmelerinden itibaren imla çalışmaları başlamalı ve her sene ders biraz daha güçleştirilerek son sınıfa gelen öğrenci en zor kelimeleri bile hatasız yazar düzeye gelmelidir. Ders aracı olarak siyah tahta veya kâğıt kullanılabilir. Öğretmen öğrencilerinden birini tahtaya kaldırarak bazı kelimeleri yazdırır. Hata varsa nedenini açıklayarak düzelttirir. Diğer öğrenciler de dikkat eder. Öğretmen bazen de bütün öğrencilere kâğıtlarına yazdırır. Sonra birinin hatasını gösterip düzeltmek için tahtaya yazdırır ve bütün öğrencilerin hata yapıp yapmadıklarına dikkat eder. Bundan başka, öğretmen her derste öğrencilerine imla yazdırarak ertesi ders bunları istedikten sonra ders dışında kontrol edip öğrencilere geri verir ve öğrenciler de bunları defterlerine geçirir. Anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamları da yazdırılır. Yazdırılanlar okuma kitaplarının içeriğine benzer bir içeriğe sahip olmalıdır” (Topuzkanamış 2018: 267).

Bu konudaki zorluk, aynı sene içinde bir başka kişi tarafından da fark edilmiş ve dile getirilmiştir: *"İsmail Hakkı da* 1308/1891 yılında kendi adını taşıyan elifbâsında Osmanlı Türkçesi ve Kur'ân'ın iki farklı dil olmasına rağmen aynı alfabenin kullanıldığına işaret etmiş ve bunun öğrenmede olumlu sonuç vermediğini belirtmiştir. Kur'ân ve Osmanlı Türkçesi'nin farklı elifbâlarla öğretilmesini önermiştir" (Ayar-Başkurt 2020: 593). Gerçi, kıraat ve imladaki bu intizamsızlıktan dönemin padişahı II. Abdülhamid de haberdardır. II. Abdülhamid, imlanın düzeltilmesi için okullara genelge göndermiştir:

> "İmlanın düzeltilmesi için okullara genelge gönderen Abdülhamid'in Latin harflerine de taraftar olduğu bilinmektedir. Bu taraftarlığından olsa gerek Ahmet Rıza Bey, Paris'te bulunduğu sırada Sultan Abdülhamid'e 'Dil Akademisi' kurulması hakkında bir layiha göndermişti. Rıza Bey burada Türkçe imlayı herkesin keyfine göre kullandığından şikâyetle, doğru yazmak ve okumak için lisanın ıslah edilmesi önerisinde bulunuyordu. Dil Akademisi'nin hayata geçirilip geçirilmediği bir yana, imlanın düzelmesi için gönderdiği genelgede Abdülhamid, Türkçe karşılıkları bulunan kelimelerin bilgiçlik veya kibarlık düşüncesiyle yabancı lisanlardaki karşılıklarının tercih edilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir" (Çoban 2020: 74-75).

Bahsedilen yetersizlik, Türkçe yazının layıkıyla okunmasını engellemektedir ve kıraat ile imla derslerine zorluk vermektedir: "Kelimât-ı müştakkada alelhusûs fiillerin muhtelif sîgalarında ise bu suûbet mevcûd olduktan mâadâ, iştikak sebebiyle kelimelerin şekline ârız olan tagayyürler muntazam olmadığından meselâ bir sîgada harekesi yazılan bir harfin diğer bir sîgada harekesiz yazıldığı esnâda kâtibine tereddüt vermesi tabiîdir" (Ahmed Vefâ 1891: 68). Yani türetilmiş kelimelerde, özellikle fiillerin çeşitli kiplerinde ise bu zorluk mevcuttur. Aynı kökten türeme sebebiyle, kelimelerin şeklinde sonradan ortaya çıkan değişmeler muntazam olmadığından, mesela bir kipte harekesi yazılan bir harfin, diğer bir kipte harekesiz yazıldığı esnada yazıcıya tereddüt vermesi doğaldır.

Ahmed Vefâ Bey'e göre, dilimizin bir kökten gelen sözlerinden her biri- ister kurala bağlı olmadan işitildiği gibi kullanılsın ister kurala göre yapılmış olsun- özel çeşitleri içinde muntazamdır. Dilin kaideye değil de kuralın dile yerleşmesi zorunlu görülürken imlaca ortaya çıkarılan bu düzensizlikler, dilin doğallığına uygun bir kurala yorulamaz. Bu intizamsızlıklar, muhtemelen söylenildiği gibi yazılmak veya bazı yerlerde imlayı kısaltmak, sadeleştirmek arzusundan doğmaktadır. Telaffuz edildiği gibi veya arzu olunduğu gibi yazmak, aynı kelimenin müştakkâtında (türetilmiş kelimelerinde) birtakım farklılıklar ortaya çıkarır. Bu şekilde, imla tarzı garip bir hâle sokulunca faydalı olmaktan ziyade zararlı olunur.

Dil, telaffuz esnasında sürat ve kısaltmaya meyilli olduğundan kelimeleri bozar. Ancak, bu bozukluğu dağınık hâliyle imlaya da nakletmek gerekli değildir: "*Lisân, esnâ-yı telaffuzda sür'at ve ihtisâra mâil olmaktan veyahut başka bir yüzden kelimeleri tahrîf etmekle bu tahrîfâtı dağınık hâliyle imlâya da nakletmek vâcip değildir ya*!" (Ahmed Vefâ 1891: 68). Gerçi, yerine yazmak daha kolay olduğu için, bu değişimler yalnız bazı yerlerde doğru, isabetlidir. Ahmed Vefâ'nın verdiği örnek incelenecek olursa şu görülür: Gelecek zaman kipi ile çekimlenmiş ilk fiilin yazımında, lam harfinden sonra bir "kapalı güzel he" görülmektedir. Aynı şekilde, olumsuzluk ekinin yazımı sırasında da mimden sonra bir "kapalı

güzel he” yazılmıştır. Kelime, “eyleyemeyecek”tir. İlk örnekte kelimenin yazımında bol miktarda “kapalı güzel he” kullanılmıştır. Toplamda dört güzel he barındıran kelimenin imlası, bu yüzden zordur. Bu yazımı tercih eden kişinin, “kapalı güzel he”nin vasfından dolayı sürekli duraklaması ve harfleri birleştirmemesi gerekmektedir. Hâlbuki, ikinci yazım tercih edilirse sadece iki adet “kapalı güzel he” kullanılmış olunur. “Eyle-“ fiil kökünün yazımında “kapalı güzel he” kullanılmadığında, bir de olumsuzluk eki -me’nin yazımı sırasında aynı harften feragat edildiği takdirde yazım, daha kolay olur. “Kapalı güzel he”lerin azlığı, hem kelimenin daha çabuk yazılmasını sağlar hem de harflerin birleşmeleri mümkün olur.

Ancak Ahmed Vefâ’ya göre, bu gibi kolaylıklar da düzen altına alınmadıkça birtakım güçlükler doğar, düzenlilik yokluğuna sebep olur. Belki de bu hâlde, imla tarzı keyfe bağlı kalır. Fiillerin birçok kipte aldığı imla şekillerini düzen dışı olarak ayrı ayrı öğrenmek başka şeydir. Sadece kök bilimi kurallarını öğrenerek bunu her fiilin her köküne tatbik etmek ise ayrı şeydir.

Ahmed Vefâ Bey, son olarak şunları söyler: “İmlâmız herhâlde mümkün olduğu kadar hasâis-i lisâna muvâfık bir kâideye tâbi tutulsa evlâd-ı vatan fenn-i hattı suhûletle tahsîl edeceği cihetle muhsinâttan hâlî olmayacağı bedihîdir” (Ahmed Vefâ 1891: 68). Yani, imlamız mümkün olduğu kadar dilin niteliklerine uygun bir kurala bağlı tutulursa bu vatanın çocukları, fenn-i hattı kolaylıkla tahsil edecektir.

4. Ahmed Vefâ Bey’in “İstiğrâk” Başlıklı Yazısı ve Hatırlattıkları

Yazı, *Mirsad*’ın 20 Haziran 1307 \ 2 Temmuz 1891 tarihli 15 numaralı nüshasında yayımlanmıştır. 115 ve 116. sayfalarda görülen yazı, “Ahmed Vefâ Beyefendi’nindir.” yan başlığı ile verilir (Ahmed Vefâ 1891: 115-116). Bu yazının birebir aynısı, bu sefer *Maarif* mecmuasının 24 Rebiülahir 1309 \ 27 Kasım 1891 tarihli 14. nüshasında da yayımlanmıştır. Yazı, bu mecmuanın 224. sayfasında görülür (Ahmed Vefâ 1891: 224). “İstiğrâk”, bir şeyin içine gömülme, içine dalma gibi anlamlara gelir. Bu nesir, Sadettin Nüzhet Ergun’un da dikkatini çekmiş ve yazı hakkında şu yorumu yapmıştır: “Fakat Vefâ’nın ekseri yazıları elem ve ıztırab çeken bir rûhun ifadesi olmuştur. Aşk yüzünden bahtiyar olamayan bu şair, manzum eserlerinde olduğu gibi, mensur parçalarında da daima inlemiş ve sevgilisinin ancak hayaliyle gönlünü avutabilmiştir. Onun ‘İstiğrâk’ başlıklı şu nesri bu hususta canlı bir örnektir” (Ergun 1936: 363). Ahmed Vefâ Bey’in yazısı şöyle başlar: *“Şaşaalı bir gecede, bir çimenistân üzerinde, bir semâ-yı mükevkeb altında, tenhâ bir âlem içinde ben seninle beraber bulunmak isterim. Sevdâlar: Ezhârdan râyiha, cûybârdan zemzeme, kamerden, kevâkibden envâr hâlinde rûhuma nüfûz eylemektedir. Bu sevdâlar kime âiddir? Gel bu güzel yerleri, bu güzel semaları birlikte temâşâ edelim”* (Ahmed Vefâ 1891: 115-116). Ahmed Vefâ Bey, mealen şöyle der: Parıltılı bir gecede, bir çimenlik üzerinde, yıldızlarla donanmış bir sema altında, tenha bir dünya içinde ben seninle beraber bulunmak isterim. Sevdalar: Çiçeklerden koku, nehirden nağmeli ses, aydan, yıldızlardan nurlar hâlinde ruhuma nüfuz eylemektedir. Bu kuvvetli sevgiler kime aittir. Gel bu yerleri, bu güzel semaları birlikte temaşa edelim.

Pastoral ve lirik özellikli bir yazı olan “İstiğrâk”, şairin “Da’vet” başlıklı şiirini hatırlatır. 21 Şubat 1897 tarihli bu şiir, Ahmed Vefâ Bey’in iyileşme emareleri gösterdiği bir dönemde kaleme alınmıştır. Hâlbuki, “İstiğrâk” yazısı şairin hastalığının arttığı yıllara denk düşer. Beş bentlik bir müseddes olan yani, her bendi altı dizeden oluşan şiir, divan edebiyatındaki örneklerinden tamamen farklıdır. abccba deffed şeklinde kafiyelenen şiirde Ahmed Vefâ,

yenilikçi yanını eski nazım şekillerine farklı görünümler kazandırarak ortaya koyar (Özkat 2015: 179). “Da’vet” şiirinde şair, şubat ayının muhtemelen güneşli bir pazar günü, sevgilisine birlikte dışarı çıkma teklifini manzum olarak sunar. Bu teklifin bir benzerini Ahmed Vefâ, “İstiğrâk” başlıklı yazısında mensur olarak sunmuştur. “İstiğrak”ta,

“Gel bu güzel yerleri, bu güzel semaları birlikte temâşâ edelim.” derken şiirde,

“Ne safâ-dâr bak şu manzar gel!

Çıkalım gel seninle seyrâna”

demeyi tercih eder.

Ahmed Vefâ’nın dikkatini bilhassa gece manzarası çeker. “İstiğrâk”ta parıltılı bir gecede, yıldızlarla donanmış bir semada sevgilisiyle birlikte bulunmak istediğini, çiçeklerdeki kokunun, yıldızlardaki nurun ruhuna nüfuz eylediğini dile getiren şair, bu anlattıklarının bir benzerini 19 Şubat 1889 tarihli “Tekâzâ”; yani “yakınma” adlı şiirinde zaten daha önceden söylemiştir:

“Benim günüm ne içün doğmasın bu ‘âlemde

Şu leyl-i târımı etmez misin bahâr güzel;

Nazar-gehimde çiçekler, sitâreler, kuşlar

Senin kudümüne etmekte intizâr güzel” (Özkat 2015: 195).

Görüldüğü gibi, Ahmed Vefâ’nın şiirinde de nesrinde de “tabiatı temaşa” konusu hâkimdir.[8] Temaşa ederek âlemi anlamaya çalışan Ahmed Vefâ Bey, anlaşıldığı kadarı ile tabiata büyük önem vermektedir. Dolayısıyla, onun şiirinde de nesrinde de “kontemplasyon”un olduğu söylenebilir: “Kontemplasyon, estetik bir haz durumudur. ‘Seyretmekten hoşlanmak’ ve ‘seyretmek için seyir’ manalarını ihtiva eden kontemplasyon, iç âleme bir dalıştır” (Korkmaz 2016: 103). Kontemplasyonun on dokuzuncu asırdaki karşılığı ise Ahmed Vefâ’nın da yazısının başlığı olan “istiğrâk” kelimesidir. İstiğrak durumunda şairler, tabiatı daima yüksek bir yerden izleyip estetik hazza erişirler. Bu durumdaki insanda genellikle estetik bir yön vardır. Aynı zamanda, istiğrak hâlindeki ruhta elem ve keder bulunur (Korkmaz 2016: 103). Keza Ahmed Vefâ’nın şiir ve yazıları, yukarıda Sadettin Nüzhet’in de ifade ettiği gibi, genellikle acı ve ızdırap çeken bir ruhun tezahürüdür.

Ahmed Vefâ Bey’in bu nesrindeki ve şiirlerindeki “istiğrâk” durumu, Abdülhak Hamid’de de daha önce önceden görülen ve bilinen bir şeydir. Abdülhak Hamid, 1883 yılı sonlarında Bombay’da konsolos olarak bulunur. Vahşi Hindistan tabiatından çok etkilenen şair burada “Kürsî-yi İstiğrâk” isimli şiirini yazar (Enginün 1988: 207-210). Bu şiir de salt bir kontemplasyon yapılan şiirin manifestosu değerindedir:

[8] Temaşa fikri ve kavramı hakkında daha geniş bilgi için bk. Kenan Bozkurt, “Temâşâ Kavramı ve Fuzûlî’de Güzelliğin Temâşâ Boyutu”, *Turkish Studies*, Volume 11/10 Spring 2016, s.151-180; Hüsniye Koç, “Hanımlara Mahsus Gazete’deki Hikâyeler ve Temaşa Fikri”, *TUDED,* 59(2) 2019, 333-361.

“Sükûnetle kuşanmış hây-hûy-ı şehri gûş eyle,

Sehâb-ı hande-rîz berk-ı yekser-kahrı gûş eyle,

Ağaçlardan çıkan efkârı seyret, nehri gûş eyle;

Bu vahşetgâhda sen gel benimle dehri gûş eyle” (Korkmaz 2016: 105).

Daha sonra Ahmed Vefâ’da da görüleceği üzere Abdülhak Hamid, sevgilisini tabiatı birlikte seyretmeye ve dinlemeye davet etmektedir.

Ahmed Vefâ Bey’in “Da’vet” başlıklı şiiri gibi, 1897’de yayımlanan ve yine burada olduğu üzere kontemplasyon tasnifine uyan bir başka şiir ise Cenab Şehabeddin’e ait “Temâşâ-yı Leyâl”dir. Bu şiirde de şair muhatabını tıpkı Ahmed Vefâ’nın “İstiğrâk” metninde olduğu gibi, gece seyrine davet eder:

“Gel bu akşam ser-be-ser güzelim

Levha-i kâinâtı seyredelim” (Korkmaz 2016: 110).

Cenab Şehabeddin’in “Temâşâ-yı Hazân” şiirinde de benzer bir durum vardır: “Şiirin ilk mısraı ‘Temâşâ-yı Leyâl’de olduğu gibi yine muhatabını ‘Gel bu akşam ser-be-ser güzelim’ şeklinde benzer bir sentaksla hazân mevsimini seyre davet eder” (Korkmaz 2016: 111). Ahmed Vefâ Bey’in “İstiğrâk” başlıklı metni şöyle devam eder: “İşte mütelâtım bir çimen deryâsı! Anın üzerinde gökten iner bir nûr! Bir nûr ki hayâlât içine düşmüş bir hakikat gibi zalâm- ı leyl arasında hafif hafif lemeân etmektedir. Bu nûrun bu deryâ üzerinde temevvüc etmesi pek lâtif ise de senin saçlarının üzerinde nevâziş nümün olması elbette daha lâtiftir” (Ahmed Vefâ 1891: 115-116). Ahmed Vefâ, bu paragrafta mealen şöyle demektedir: İşte dalgalı bir çimen deryası! Onun üzerinde gökten iner bir nur! Bir nur ki hayaller içine düşmüş bir hakikat gibi gece karanlığı arasında hafif hafif parlamaktadır. Bu nurun bu derya üzerinde dalgalanması pek latif ise de senin saçlarının üzerinde okşayan olması elbette daha latiftir.

Ahmed Vefâ’nın bu nesrindeki kontemplasyonda, Cenab Şehabeddin’de olduğu gibi tabiatın arkasındaki “Allah”ı anlama ve kavrama kaygısı yoktur. Dolayısıyla kontemplasyonun ana özelliklerinden biri olan Allah üzerine deruni duyuş (Korkmaz 2016: 105), Ahmed Vefâ Bey’de görülmez. Cenab Şehabeddin’de olduğu gibi, Abdülhak Hamid’in “Kürsi-yi İstiğrâk” şiirinde de bu Allah ile tabiat bütünleşmesi görülmektedir (Bingöl 2013: 343). Beşerî aşktan ilahi aşka geçiş, Ahmed Vefâ’nın tabiat konulu bu nesrinde görülmezken *Eş’âr-ı Vefâ*’daki on üçüncü şiirde görülür. Ancak burada da sevdiğinin yüzünde Yaradan’ı görme söz konusudur. Böylelikle, tasavvufi aşk anlayışının yansımaları bu şiirde gözlenir (Özkat 2015: 185). Metnin son paragrafı şu şekildedir: *“*Ey hayâlimi işgal eden hüsn-i bînazîr ki meâl-i kemâlin ledünniyât- ı semâviyye gibi bahs ü tasavvura gelmez! Zülf ü ruhsârını bir istigrâk içinde tahayyül ettiğim hâlde âsumâna atf-ı enzâr etsem bütün feleklere geceler, seherler dağıtmağa çıkmış bir melek piş- i nigâhımda hirâmân olur. Benim fikrim senin ma’kes-i hayâlindir. Nerde o tecellî ki bu hayâlin hakîkatine beni vâsıl etsin*”* (Ahmed Vefâ 1891: 115-116). Ahmed Vefâ Bey, metnin sonunda mealen şöyle demektedir:

Ey hayalimi işgal eden benzersiz güzellik ki kemalinin meali semavi ilahi sırlar gibi bahse ve tasavvura gelmez! Saçını ve yanağını\ yüzünü bir dalgınlık içinde tahayyül ettiğim hâlde gökyüzüne baksam bütün feleklere geceler,

seherler dağıtmaya çıkmış bir melek, gözümün önünde salına salına yürür. Benim fikrim senin hayalinin akis yeridir. Nerede o talih ki bu hayalin hakikatine beni ulaştırsın...

Görüldüğü gibi bu paragrafta da kontemplasyon vardır. Ahmed Vefâ Bey, sevgilisinin saçını ve yüzünü bir istiğrak içinde tahayyül eder. Bu hâldeyken semaya bir atf-ı nazar eder ve orada bütün feleklere geceler ve seherler dağıtmaya çıkmış bir melek görür. "Atf-ı nazar veya enzâr", seyretmek anlamındadır. Kâinata "atf-ı nigâh" eden Ahmed Vefâ Bey, evrenin güzelliği ile sevgilisinin güzelliği arasında bir paralellik kurar. Ancak bu paralelliği kurabilmesi için göğü seyretmesi gerekmektedir. Tıpkı Cenab Şehabeddin'de olduğu gibi:

> "*Cenab Şahâbeddin, kozmos estetiği ve harmonisi ile sevgilin güzelliği arasında paralellikler kurar. Saadet gazetesinde yayımlanan 'Nazire' şiirinde göğü seyreden şair, sevgilin gözleri ile yıldızlar arasında benzerlik kurar:*
>
> *Âsümânı seyrederken sanki ta'lim eylemiş*
>
> *Encüm-i seyyâreden yan yan nigâhı gözlerin*" (Korkmaz 2016: 110).

Gökyüzünü temaşa ederken sevgilisini hayal eden Ahmed Vefâ Bey'in tek isteği ise hayalinin hakikate ulaşmasıdır.

SONUÇ

Türkçe imlayı herkesin keyfine göre kullanması, 1890'lı yılların yazım meselelerinden biridir. Alfabe ve imla özellikleri hakkında görüş beyan eden Ahmed Vefâ Bey, Türkçe kelimelerdeki imla özelliği konusuna kafa yormuştur. Arapça kelimelerin imlası ile Türkçe sözcüklerin imlasının başka olduğuna dikkat çeken Ahmed Vefa, dönemin imla meselesi hakkında değerlendirmeler yaparak sadece aşk acısı çeken biri olmadığını kanıtlamış olur. O, tüm psikolojik sorunlarına rağmen, münevver vasfını kaybetmemiş ve ana dilimizin yazımı hususundaki hassasiyetini göstermiştir. Dolayısıyla, 1890'ların imla meselesi söz konusu olduğunda Ahmed Vefâ'nın da adı anılmalıdır.

Bir tasavvuf terimi de olan "istiğrâk", Allah'tan başka her şeyden ilgisini kesip vecde dalma hâlidir. İstiğrak, Allah'ın kuluna bir lütfu ve keremidir. Ancak, Ahmed Vefâ Bey'in "İstiğrâk" başlıklı yazısındaki dalgınlık ve düşünce, Allah'tan bağımsızdır. Dolayısıyla, Ahmed Vefâ'nın bu yazısında tasavvufi bir istiğrak hâli yoktur. O; sevgilisini, onun saçlarını ve yüzünü bir istiğrak hâlinde hayal eder ve bu hâldeyken göğü de "temâşâ" eder. Ahmed Vefâ, tabiat ile Allah arasında bir paralellik kurmak yerine; yani tabiatı temaşa edip Allah'a ulaşmak yerine, evrenin güzelliği ile sevgilisinin güzelliği arasında bir paralellik kurar. Bu da onun bakış açısının daha beşerî ve dünyevi olduğunun bir göstergesidir. Buna rağmen yazı, "sevgiliyle birlikte tabiatı seyretme" ana konusu etrafında düşünüldüğünde, acı ve üzüntü içindeki bir ruhun ifadesi olarak dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed Rasim (1342 / 1924). *Matbuat Hâtıralarından- Muharrir, Şair, Edip.* İstanbul: Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası.

Ahmed Vefâ (9 Mayıs 1307 /21 Mayıs 1891). “Bend-i Mahsûs”. *Mirsad* (9): 68.

Ahmed Vefâ (20 Haziran 1307 / 2 Temmuz 1891). “İstiğrâk”. *Mirsad* (15): 115-116.

Ahmed Vefâ (11 Temmuz 1307 / 23 Temmuz 1891). “Bir Mersiyeden Müntehab Parçalar. *Mirsad* (18): 138-139.

Ahmed Vefâ (24 Rebiülahir 1309 / 27 Kasım 1891). “İstiğrâk”. *Maarif* (14) Bayram Nüshası: 224.

Aksoyak, İsmail Hakkı (2003). “Trabzonlu Emin Hilmî’nin Müşterek Şiirleri”. *TÜBAR* (XIV) Güz: 43-64.

Ali Kâmi (Akyüz) (1330/1914). “İsmâil Safâ Kardeşim İçin”. *İctihad* 5(105): 82-88.

Ali Kâmi (Akyüz) (30 Nisan 1940). “Ölümünün Kırkıncı Yıl Dönümü Münasebetiyle İsmail Safa”. *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası* III (13).

Argunşah, Mustafa (2016). “Ahmet Mithat ile Fatma Aliye Arasında Geçen Bir İmla Tartışması”. *Turkish Studies* 11 (4): 109-123.

Ay, Taner (18 Ekim 2020). “Unutulmuş Yazarlar Ahmed Vefâ”. [http://www.kalabalikcadde.com/unutulmus-yazarlar-32/ [erişim tarihi: 06.09.2022].](http://www.kalabalikcadde.com/unutulmus-yazarlar-32/)

Ayar, Hatice; Başkurt, İrfan (2020). “Tanzimat Fermanı’nın İlanından Latin Alfabesinin Kabulüne Elifbâ Öğretimi”. *Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal* (15): 579-616.

Baltacı, Halil (2010). “Bir Tasavvuf Klasiği Olarak Mirsâdü’l-ibâd”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (26): 163-177.

Berber, Ferhat (2014). “II. Abdülhamid’e Satılan Bir Çiftliğin Hikâyesi ve Düşündürdükleri”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (20): 27-43.

Berber, Ferhat (2015). “Osmanlı Ermenisi Bir Ailenin Serencamı: Balyozzadeler”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXX (2): 429-442.

Bildirici, Yusuf Ziya (2009). “Acıpayam İktisadî Hayatında Bir Aile İşletmesi”. *e-Journal of New World Sciences Academy* 4 (4): 320-328.

Bingöl, Ulaş (2013). “Abdülhak Hamit Tarhan’ın Kürsî-i İstiğrâk Şiirine Estetik Bir Bakış”. *Turkish Studies* 8(4): 342-357.

Birinci, Ali (2008). “Ali Kâmi Akyüz”. *Türkiye’de Sosyoloji (İsimler-Eserler) I*, M. Çağatay Özdemir (Der.), Ankara.

Bozkurt, Kenan (2016). “Temâşâ Kavramı ve Fuzûlî’de Güzelliğin Temâşâ Boyutu”. *Turkish Studies* 11(10): 151-180.

Çoban, Hasan Berk (2020). “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Türk Dili Çalışmaları”. *Tarihî ve Edebî Perspektiften II. Abdülhamid Dönemi Sempozyumu (13-14 Şubat 2020) Öğrenci Bildirileri Kitapçığı*, Cağaloğlu Anadolu Lisesi, s. 69-75.

Devellioğlu, Ferit (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Enginün, İnci (1988). “Abdülhak Hâmid Tarhan”. *DİA,* C. 1, 207-210.

Erdoğan, Kenan (2012). “Peyami Safa’nın Babası ‘Şâir-i Mâder-Zâd’ İsmail Safa ve Tehlîl’i”. Selim Altıntop, Rıza Bağcı, Can Şen (Ed.), *Vefatının 50. Yılında Peyami Safa Kitabı* içinde (s. 7-18). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1936). *Türk Şairleri*, Cilt 1.

Demirci, Metin; Dilipak, Hacı Muharrem (2017). “Ahmet Rasim’in İmlâ-yı Osmânî Adlı Eseri Üzerine”. Serdar Yavuz (Ed.), III*. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu 26-27-28 Ekim 2017 Kahramanmaraş Filoloji Tam Metin Kitabı* içinde (s. 25-36). Elâzığ: Asos.

Fikret Adil (1988). *Asmalımesçit 74 (Bohem Hayatı)*. İstanbul: İletişim.

Karaca, Alâattin (2001). "İsmâil Safâ". *DİA*, Cilt 23, 121-122.

Kılıçkaya, Derya (2011). "Asmalımesçit 74 ve İntermezzo Adlı Eserlerdeki Sanatkârlar ve Yaşam Tarzları". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü III. Genç Bilim Adamları Sempozyumu 16-17-18 Mayıs 2011 Bildiriler Kitabı*, Ankara, 19-50.

Koç, Hüsniye (2019). "Hanımlara Mahsus Gazete'deki Hikâyeler ve Temaşa Fikri". *TUDED* 59(2): 333-361.

Korkmaz, Ferhat (2016). "Cenab Şehâbeddin'in Şiirlerinde Kontemplasyon". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (17): 103-114.

Levend, Agâh Sırrı (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK.

Mehmed Behcet ; Ahmed Vefâ (2015). *İsmail Safâ'nın Babası Mehmed Behcet ve Kardeşi Ahmed Vefâ'nın Şiirleri.* hzl. B. Selçuk ve Ö. Bayrak. Elâzığ: Manas Yayıncılık.

Merter, Mustafa (2014). *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Öksüz, Yusuf. Ziya (1979). "Türkçede İmla". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (3): 239-281.

Özkat, Mustafa (2015). "Darüşşafakalı Bir 'Ara Nesil' Şairi: Ahmed Vefâ Bey". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi (*32): 159-208.

Şaylan, Pınar (1998). *Mirsad Mecmuası Tahlilî Fihrist İnceleme Metinler*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Şerifaki, Kerem.; İpekoğlu, Başak (2021). "İzmir'de Bir Osmanlı Dönemi Konağının Tavan ve Duvar Resimlerinin Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri". *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University* 36(1): 497-510.

Topuzkanamış, Ersoy (2018). "Osmanlı Dönemi İlk Modern İptidaiye ve Rüştiye Programlarında Türkçe Eğitimi: 1891 Yılı Örneği". *OTAM* (43): 247-280.

Tuğluk, Mehmet Emin (2021). "Faik Reşad'ın Mürüvvet Gazetesindeki İmla ile İlgili Makaleleri". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18(1): 375-407.

Tümer, Cem Şems (1996). "Ara Neslin Bir Silik Siması: Ahmet Vefa". *Akademik Araştırmalar* (2): 145-150.

Uçar, Aygül (2016). "İzmir Konutlarında Çeşme". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (38): 251-274.

Yüksel, Süheylâ (2009). "I. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Edebiyatından Altı Aylık Bir Kesit: Mirsâd". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* XXXVIII (2008-1): 239-258.

Yüksel, Süheylâ (2021). "Muallim Naci'nin Bilinmeyen İki Müstearı 'Muhammedî' ve 'Yeni Şair'". *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* XLV (1): 289-300.